

TÁRCSA.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A magyar tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága május hó 20-án értekezletet, május 27-én pedig ülést tartott, melyek főtárgyai valának :

1. A «Hadtörténelmi Közlemények» 1892-ik évi *zárszámadásának* bemutatása és átvizsgálása. A számadásokból fölemlítésre méltó, hogy a bizottság a folyóiratnál csupán írói tiszteletdíjakra 1350 frtot, nyomtatási és nyomdai kezelési költségekre pedig 1821 frt 74 krt fizetett ki; a folyóirat egész bevétele 4552 frt 14 kr., kiadása 3565 frt 14 kr. volt, minélfogva az 1893-ik évre átvitetett 987 frt; ebből 1000 korona pályadíjakra tüzetett ki, a fenmaradó összeg pedig, amennyiben az év folyamán irodalmi czélokra föl nem használtatik, a folyóirat tartalék-tökéjét képezi.

2. Az 1893-ik évi *hadttörténelmi pályázatokra* a következő pályaművek érkeztek be :

I. «*Az 1444-ik évi török hadjáratot megelőző események kritikai története*»; jelige: (görög).

II. «*Eugenius és a Belgrád elleni hadjárat*»; jelige: «S véresen a diadalt kivítta magyar».

III. «*A pozsonyi királyvártól a Rajnán át*»; jelige: «Vivat Maria Theresia rex!»

A pályaművek bírálatra adattak, de az eredmény a küszöbön álló akadémiai szünet miatt csak *október hónap* fog kihirdettetni.

3. Az Akadémia tudatja, hogy *egy honvéd tisztnek a bécsi cs. és kir.*

hadi levéltárba leendő vezénylése iránt a magyar honvédelmi minis-
teriumhoz előterjesztést tett.

4. A honvédelmi minister úr O Nagyméltósága tudatja, hogy a
«Hadtörténelmi Közlemények»-et a csapatkönyvtárak számára az 1893-ik
évre is, úgy mint eddig, 100 példányban megrendelte.

5. A kereskedelmi minister Ó Nagyméltósága, mint az «Ezredéves
kiállítás országos bizottságának» elnöke, fölhívja a hadtudományi bizott-
ságot, miszerint a történelmi csoport-bizottságot a fölmerülő tudomá-
nyos kérdésekben tanácsával és közreműködésével támogassa.

6. A kiállítási hadtörténelmi csoport előadója, dr. Szendrei János,
bemutatja a *hadtörténelmi kiállítás* részletes tervezetét.

E tervezetet s általában a hadtörténelmi kiállítás ügyét a jövő
(októberi) füzet fogja kimerítően tárgyalni és ismertetni.

7. *Bernoldák Károly* tábornok az előadottak kapcsán indítványozza,
hogy tüzessék ki pályakérdés, vagy hívassék föl valaki :

a) A régibb korbeli hadszervezés, hadalakulás és létszámviszonyok
tüzetes megismertetésére.

b) Az ezen kérdésre vonatkozó, valamint általában a hadtörté-
nelmi irodalom összeírására, a kútfők kritikai méltatásával.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.

A hadtörténelmi kiállítás. Az 1896-ik évi ezredéves orszá-
gos kiállításnak a *hadtörténelmi kiállítás* nevezetes és kiváló részét fogja
tenni.

E kiállítás előkészítésével a történelmi főcsoport I/11-ik csoport-
bizottsága már behatóan és nagy buzgalommal foglalkozik. A csoport-
bizottság, melynek elnöke *Hollán Ernő* altábornagy, előadója dr. *Szen-
drei János*, miniszteri s.-titkár, már elkészítette a kiállítás tervezetét és
azt a történelmi főcsoport-bizottságnak június 6-án tartott ülésében be
is mutatta.

Tekintve a közeli viszonyt, melyben a csoport-bizottság az Aka-
adémia hadtudományi bizottságához s maga a kiállítás e része folyóíra-
tunkhoz áll, a csoport-bizottság május hó 20-án tartott ülésében elhatá-
rozta, hogy hivatalos lapjául a «Hadtörténelmi Közlemények»-et választja
s munkálkodásáról esetről-esetre e folyóíratban ad számot.

Ennek folytán már legközelebbi füzetünk (októberi) a hadtörté-
nelmi kiállítás ügyével tüzetesen fog foglalkozni s közli egyszersmind a

kiállításnak azon tervezetét, mely a történelmi főcsoport-bizottságnak előterjesztetett.

Az aradi ereklye-múzeum. Arad város közönsége folyó év márczius 15-én nyitotta meg a Kölcsey-egyesület lelkes elnöksége által kezdeményezett s ritka leleményességgel és áldozatkészséggel szervezett «ereklye-múzeum»-ot. A kezdetben kizárólag a tizenhárom vértanú ereklyéinek összegyűjtésére irányult mozgalom főleg Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő kitartó fáradozásai és lelkesítő felhívásai következtében oly mérveket öltött, hogy az alig egy évi gyűjtés eredményét kilencz szobába is alig zsúfolhatták be, s a szervezőket mindjárt a megnyitás órájában a szűknek bizonyult múzeumi helyiségek szaporításának gondjai foglalkoztatták; az első felhívások szerény «ereklye-múzeuma» helyett a változatos tartalomnak megfelelően, «szabadságharcunk emléktárgyainak országos múzeuma» gyanánt nyithatták azt meg a nagy közönség előtt.

A szobák mindenikének központjául egy-egy vértanú szolgál, s ennyiben a tervezők intentióját, az egész szabadságharcra kiterjeszkedő gyűjtés változatos és gazdag eredménye daczára, megvalósítva szemlélhetjük. Hogy azonban e vezéreszme daczára sok együvé tartozó ereklye és emléktárgy egymástól jókora távolságra, külön szekrényekbe, sőt szobákba szóródott, ezt a rendezésre használt idő rövidségének vagyunk hajlandók betudni s meg vagyunk győződve, hogy akár a most elfoglalt színházi II. emeleten bekövetkezhető továbbterjeszkedésnél, akár — a mi úgyis csak idő kérdése s a mi elől kitérni Arad városnak, illetőleg a Kölcsey-egyesületnek szinte lehetetlenség — a végleges ereklye-múzeum létesítésekor az összetartozóság elvét szigorúbban érvényesíteni fogják; ekkor módját ejtendik talán annak is, a mit a tárgyak bősége már ma is kivihetővé tenne: hogy egy-egy szobát kizárólag a vértanúk egyikének szenteljenek, vagy a siralomházi emléktárgyakból épenséggel külön terem rendezzenek be. Ez a beosztás minden esetre növelni fogná a múzeum vonzerejét és teljesen megfelelné Arad specialis szabadságharcsi tradíciójának is. Mert 1848. 49-iki szabadságharcai múzeumunk már többsével létezik az országban s a localis buzgalom és ambitio talán még többre fogja azok számát szaporítani; de a tizenhárom vértanú ereklyével egyetlen szabadságharcsi gyűjteményünk sem concurálhat s Aradnak ez kizárólagos sajátja leendő minden időben.

Szemléket az irodául és könyvtárul szolgáló kilenczedik szobában kezdve meg, itt mindenek előtt Ó Felsége mellszobra körül a kiegyezésre és koronázásra vonatkozó aradmegyei trophæák ötlenek szemünkbe.

Helyes és tapintatos eljárásnak találjuk, hogy a vértanúk ereklyéihez bevezetésül a koronázás emlékeinek odaillesztése által is illusztrálni kívánta a Kölcsey-egyesület a király és nemzet egyetértését. E szobában van Csányi László kormánybiztos levéltárának java része is, elnöki iktatójával együtt s gazdag kincsbányát kínálkozik az 1848. 49. historikusainak. A könyvtárt azonban szerény kezdetül kell tekintenünk, melyhez különösen az idegen nyelven megjelent egykorú emlékiratok s az orosz invasio egyes tagjai által kibocsátott naplók és följegyzések összegyűjtését ajánlhatjuk.

A szoba közepén Feszt László II. rendű díjjal kitüntetett vértanú-szobortervezete foglal helyet s Lauko Albert a magyar hadcsapatok hadműveleti térképét függesztette ki, mely az egész hadjárat összes meneteléseire kiterjed s megfelelő színekben az ellenséges hadak meneteléseit, különösen az orosz invasio vonalait is feltünteti.

A következő szobát Damjanichnak szentelték a rendezők, a legjellemzőbb és legszámosabb ereklye reá vonatkozván. A hős különböző korú képeit is itt szemlélhetjük. Egy falrészt Gyulai Gaál Miklós tábornok festményei töltenek be, melyeket fogságában kezdett s szintén az ereklyék közt — bár jóval odább, egy más teremben — látható biblia illusztrálására szánt vala. Egy szekrényben Bem tábornok két tábori pisztolyát és azok tokját láthatjuk, melyeket a temesvári vesztett csatából, Erdély felé utazólag hagyott vissza, s melyek később egy csendbiztos szolgálatába jutottak. Két hadi pénztár, a Zichy-féle képek stb. érdemelnek itt még fölemlítést.

A III. szobában a szabadságharcz sokféle pénznemei fogadnak, az aradi várban a császáriak által és Komáromban, Budán, Sátoralja-Újhegyen honvédeink által kibocsátott «szükség»-utalványokig. Középen foglal helyet Bohus László ajándékából azon asztal, melyen Görgey és Paskievich a világosi szerződést aláírták. Egész könyvtárt tesznek ki az absolut kormány által 1850-től kibocsátott patensek stb. gyűjteménye. Egy szekrényt Sárosy Gyula iratai s levelezései töltenek ki. A honvéd díszruhák közül Benedikty József századosé tűnik ki. A falakon, mint mindenütt, különféle proclamatiók, hirdetmények.

A IV. szobában Köllő fiatal művésznek, a budapesti szabadságszobor-pályázatnál feltűnt tervezete közelében egy, az aradi megyeházánál hagyott bankósajtó géprészei, Csányi levelezésének II. részlete, Kiss Ernő vértanú tábornok bibliája stb.

Az V. terem legfőbbképen a tizenhárom vértanúnak siralomházi emléktárgyaival vonzza a látogatókat. Gr. Leiningen nejéhez intézett megható búcsú-sorai, gr. Vécsey Károly utolsó levele, Kiss Ernő evőesz-

köze, gyűrűje s az a vaskereszt, melyet a vesztőhelyen kezében tartott, utolszor használt ruhadarabjai, Lázár Vilmos emléktárgyai stb. mind a legmélyebb részvétet keltik fel a szemlélőben.

Néma meghatottsággal távozunk a gyász-szobából, hogy a VI. szobában elhelyezett Klapka-reliquiákat, az utolsó napig teljes komáromi parancskönyvet, Ihász ezredes lobogóját, a világosi fegyverletételnél emlékül széttépett honvédszászlók darabjait (igen szép három Mária-kép), az aradi, josefstadti, kufsteini, theresienstadti börtönökben szenvedett rabok által készített különféle kézimunkákat (legkivált faragványokat), az Aradon működött ruhaszállító utódai által ajándékozott aranyozási díszleteket megismerve, a VII. szobában sorakozó fegyvereket megtekinthessük. A honvédség különféle fegyverzete, a kitűnő belga puskáktól a nehézkes régi rendszerű fegyverekig, a bécsi légio fegyverei, a különféle kardok (orosz tiszti és kozák lovassági is), az aradi polgárőrség által használt tűzérikanócok, a szerb és oláh fölkelők fegyverei (köztük a Brády-család lemészárlásánál szerepelt lándzsa), mind igen becses adalékai szabadságharcunk emlékeinek. A különféle hivatali és parancsnoksági pecsétnyomók és pecsétek is hosszú sorozatot tesznek ki. Az «Illustrirte Zeitung» 1846—66. évfolyamai annyiban foglalnak itt méltó helyet, mert mint tudjuk, az ötvenes évekbeli évfolyamok sok illusztrációt tartalmaznak szabadságharcunkból.

A falakon egykorú csataképek mellé nemzetiségi fölkelők (Salamon, Dobra, Butteanu, Janku oláh felkelő vezérek, Hurban stb.) képei sorakoznak.

Érdekes collectiót képeznek az aradi várban elzárt foglyok emléksorai, a jótevőjükhöz: Bohus Antonia úrnőhöz intézett hálaíratok és a Bohus Antonia által körözött gyűjtőívek. A falon feltűnő hímmzett magyar koronát a dévai nők készítették, de az oroszok betörése a zászló-felavatást meghiúsította. Itt látjuk Damjanich János végső levelét Vásárhelyi Juliához, melyben nejét gondjaiba ajánlja.

Az előszobába belépőleg a szabadságharc jelesei autogrammai, a parancsnokok különböző íratai fogadnak.

E futólagos szemle is meggyőzheti a szakembereket a felől, hogy az első felbuzdulás évein túl a szigorúan osztályozó és mérlegelő kritikának sok pótolni és módosítani valója leend s főleg a felállítás irányelveinek és czímeinek egységesítésében s a hazafíúi képzelet és egyes gyászoló családtagok tülerzékenységének kimelésével besorozott tárgyak elkülönítésében sok teendő vár még az intézőkre. Annyit azonban konstatálhatunk: hogy érdemes munkát végeztek a kezdeményezők s úgy Arad szabad kir. városa, mint a múzeum helyiségeinek nagylelkű tulaj-

donosa, mint a Kölcssey-egylet kezdeményező és gyűjtő tagjai, a tárgyilagosan mérlegelő szakemberek elismerését már most kiérdemelték.

Teglás Gábor.

Újabb adat Nógrád várának 1663. évi feladásához.

E folyóirat múlt évi folyamában volt alkalmam közölni néhány tanukihallgatást Nógrád várának 1663-ban történt gyors feladása felől. E tanúvallomások legfőbb célja volt: kideríteni, vajjon nem terheli e mulasztás a vár védelme körül a kapitányt, Nadányi Miklóst. A tanuk egyértelműleg a kapitány mellett vallanak, előadván, hogy a vár annyira meggyöngült, hogy azt tovább tartani lehetetlenség volt. A várfalaknak romladozottságát, az ellenséges lövegektől szenvedett sérüléseit még élénkebben élénk állítja az itt következő inquisitio:

Anno Domini 1663 die 30 mensis Decembris. Én Kisfaludy Tamás nemes Gömör vármegyének egyik szolgabírája, ugyanezen nemes Gömör vármegyének mellém adjungált juratus assessorommal (mellém rendelt hites esküdtemmel) nemes vitézlő Egri István urammal, nemzeti és vitézlő Szentlelki Giczei Gábor uram ő kegyelme, mostan Gömör vármegyének vicispánjának ő kegyelmének commissioja mellett jöttünk ide Balog nevű faluba, ezen Gömör vármegyében levőbe, a tekintetes, méltóságos és kegyelmes magyarországi palatinus Hadadi Wesselényi Ferencz urunk ő nagysága kegyelmes parancsolatjára judicialis inquisitionak peragálására (bírói vizsgálat megejtésére).

De eo utrum:

Tudod-e nyilván, bizonyosan, avagy láttad-e szemeddel, mennyi kőfalát rontották el Nógrád várának és micsoda károkat tett legyen a pogányság Nógrádnak oppugnatiójakor?

1. Testis, Uzapaniton lakozó Tóth Márton, Dósa Ádám uram ő kegyelme jobbágya, annorum circiter 25, juratus, examinatus, fassus est hoc modo (körülbelül 25 éves, meghiteltetvén, kikérdezettvén következőleg vallott): Én ott voltam Nógrád alatt, mikor a pogányság megvette, láttam szememmel, hogy a föld bástyáját porral fölvetették, de bizonyosan tudom mondani, hogy volt hat, id est 6 ölnyre a törés széle; a mint a porral fölvetették, egész fundamentomáig jött alá a kőrakás; az ágyúkkal is volt négy ölnyi a szélessége, a kit törettek volt, igaz, hogy szintén annak a törése még a földig nem volt, de annak sem volt több híja, mintegy két öl híja, hogy a földig nem törték volt.

2. Testis Czakóban lakozó Fodor György, kegyelmes Palatinus urunk ő nga jobbágya, annorum circiter 35 juratus, examinatus, hoc

modo fassus est. Én ott voltam Nográd alatt, mikor a pogányság megvette, láttam szememmel, hogy az egyik bástyát porral felvetették, amely törés akármely könnyen volt négy, vagy öt öl a szélessége, a kit a por felvetett; még németet is hatot vetett ki a por, a négyét levágták a törökök, a kettejit elfogták rabságra; az ágyúkkal is volt négy öl a széle, a kit eltörettek a kőfalban, de volt még két ölnyi a földön felül, a ki fennállott a kőfalban.

3. Testis Zádorházán lakozó Nagy György uram jobbágya, annorum circiter 50, juratus, examinatus, fassus est: Én ott voltam Nográd alatt, mikor a pogányság megvette Nográdot, láttam szememmel, hogy az egyik bástyát porral felvetették, a mely törés akármely könnyen volt négy, vagy öt öl a szélessége, a kit a por felvetett; még németet is hatot vetett ki a por, a négyét levágták, a kettejét rabságra vették; az ágyúkkal is volt négy öl a széle, a kit eltörettek a kőfalban, de volt még két ölnyi a földön felül, a ki fennállott a kőfalban.

Coram me Thoma Kisffaludi iudtium cottus Geomeoriensis m. p. (p. h.) — Coram me Stephano Egri jurato assessori cottus Gömöriensis m. p. (p. h.)

(Ered. az Orsz. Ltárban Tört. Eml. B.)

I. J.

Emlékirat a Buda visszavétele előtti időből, hogy a törököt a keresztyén országokból miként lehetne kiszorítani. Memoriale instructioni annexum. 1. Ha őfelségének s a keresztyénségnek kedve van a török ellen való hadra, ebben az esztendőben serénykedjenek és ne adjanak a töröknek nyugodalmat, hanem ez idén menjenek a törökre; mert az idén a török ha megnyugszik, bizony jövődőre nem könnyen bír a keresztyénség vélek, mert reparalják magok erejét. Most pedig oly confusioban van minden dolgok, hogy még az udvart sem tudták eddig helybenállítani és soha olyan egyenetlenség és æmulatio köztök nem volt, most is penig a török alatt való ráczság is kész a felkelésre a török ellen, ugy a bolgárok is.

2. A törökön ha alább akarnak adni, legelsőbben is a tatárt ültessék le, mert azt ha leültethetik, könnyű a tengeren innen levő törökön feladni és Budát s Nándorfejevárt vegyék meg elsőben.

3. Azonban vízen bocsássanak nagy erőt Constantinápoly alá és ha lehet azt a tengeri passust occupálják, erre pedig minél nagyobb vízi classis (hajóhad) mehetne, ugy menne.

4. A persákat, ha lehetne vízen kívül támaszszák fel.

5. A muszkákat a tatár ellen költessék fel.

6. A Gallussal bár csak egynehány esztendei induciat (fegyverszü-

net) csinálnának, mert annak csak a híre is sokat nyomna a pogány előtt és nagy terrort csinálna elméjekben, mivel annak a distractio csinálásához biznak inkább a törökök.

7. A magyarországi dolgokat complanálnák, mind in sæcularibus, in spiritualibus, és ha a magyar nemzetnek lelki s testi szabadsága megadatik, török ellen egy nagyobb erőség nem leszen.

8. A török ellen mennél nagyobb magnanimitást mutathatnak, azt mutassanak; mivel a keresztyén ember a török nemzet szaván semmi állandót magának ígérhet, mert ha ma egyet ígér vagy concludál, holnap azt megmásolni nem szégyenli, ha hasznára való alkalmatosság adatik reá, mert mindenben maga hasznát keresi.

9. Ha a keresztyénség közt az egyesség közönségesen megmarad ilyen nagy triumphusi után, Isten után minden bizonynyal remélhető a jó győzelem; mert a török nem volna oly formidabilis, csak a keresztyének közt a szakadások nem volnának, mert mindenkor azok segítették elé a törököt a keresztyének ellen.

10. Ha pedig őfelsége a keresztyénségnek valami dissentioját vette volna vagy venné eszében, jobb volna, míg a török ilyen consternatus, pacificiora menni véle; mert ha csak mi dissentiot is veszen eszébe, mentest jobban felüti magát s kevesebbre vehetni, a minthogy Tököli most is avál fascinálja a törököt, hogy a keresztyének között dissensio van.

11. Ha a dolog pacificiora fordul, nem mást acceptálnak mediatornak, hanem minket, az őfelsége királyi kétszeri oblatioja szerint.

12. Kalauzok dolgában munkálodunk.

13. Csáki László őfelségét diffamálta az Oláhországban irt levelében, (melyet intercipiáltak) oly okkal, hogy bennünket őfelsége contemnált volna és nincs hitelünk őfelségénél. Valamit értett az őfelsége és császár udvarában, mindent megirt a havasalföldi vajdának és a vajda a portára mindent megir, valamit a keresztyénség felől ért. Ezt mi ex certa scientia tudjuk. Bánjuk is, hogy ez előtt őfelsége előtt recommendáltuk; ne bátorkodjék azért őfelsége nekie mindent aperialni, szándékát s titkát neki megjelenteni. Hogy azelőtt recommendáltuk, azt cselekedtük volt azért, hogy Bécs alatt nagy erős hiteket tett volt nekünk. Ebből is tökéletlensége meglátszik, hogy Duca vajdánét mostanában a portára beiktatta.

Egyszerű másolat a Teleki-leveltárban 840 mm.

NB. A mint a szövegből kitűnik, a töröknek Bécs alatt történt megveretése (1683 szept. 12) után irták a magyarok követjeiknek adott utasításokhoz pótléku 1684 év elején.

Közli: *Koncz József.*

Csáki László levele a beszerceiekhez Bonczidáról. 1686 máj. 11. Kemény János szerencsétlen hadjárata és tragikus sorsa után a németek kivonultak Erdélyből, s most 25 év után, mint ellenség jönnek Erdély elfoglalására. A Béli Pállal Konstantinápolyba futott, onnan pedig Bécsbe ment s a Leopold szolgálatjába állott Csáki Bánffi-Hunyadról, Scherfenberg pedig Máramarosból jöve egyszerre szállottak táborba Bonczidánál az ország iszonyú rémületére. Innen szólítja fel Csáki Beszerce városát a meghódolásra következő levelével:

Prudentes ac Circumspecti Domini, Amici et Vicini, mihi honorandi!

Post promissa salutem ac servitiorum poratam recommendationem. Akarám kglmeteket presentibus atyafiságosan requiralmom. Ime római császár kglmes Urunk ő Felsege armadája nyomul kglmetek felé. Kglmeteket azért szeretettel kérem gondolkozzék maga securitása felől s javallanám is azalatt, hogyha Bíró uram ő kglme maga személye szerint hozzám kijőne, hogy annyival is a kglmetek dolgát Campi Marschal uram ő nsga előtt jobb modjával accomodálhatnám, addig is én a hadakat megtartoztatom, hogy a kglmetek székiben nem szállanak. Hogyha peniglen kglmetek valami reménységtül tápláltatván vakmerőségre veti magát, ha valami kedvetlen dolgok követik kglmeteket, magának tulajdonítsa. Várom mindazáltal ezalatt is az kglmetek őfelsége hadainak való gazdálkodását. Éltesse Isten kglmeteket. Datum ex Castris ad Bonczidam positis, die 17 maj 1686. Kegyelmetek jóakarója szolgál. Csáki László mpr.

Kívül czím: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Civitatis Beszerce, Judici, primario Domino Thomæ Szappanos, toti denique Senatui, Dominis, Amicis et vicinis, mihi honorandis.

Eredetije a Teleki-levéltárban 870. 44. sz. a.

K. J.

I. Rákóczi Ferencz fejedelem két rendelete. I. — Rákóczi Ferencz, Erdély Választott Fejedelme, Rendelete Buta Tamáshoz, Háromszék Főkapitányához 1657. Máj. 17. Generose Fidelis Nobis grate, Salutem etc. Ez holnapnak tizenharmadik napján emanaltattott Kglmed levelét elvettük. Urunk atyánk ő Naga parancsolt, hogy az mostani expeditiobul a kik itthon maradtanak, avagy az utból visszaszöktenek, és kik micsoda mentség alatt vannak itthon, azokat felcirtaltassuk szorgalmatosan. Azért igen szorgalmatosan felcirtaltatván, arról való regestrumot kezünkhez küldeni ne késsék. Annak felette mindenfelé bizonyos meghitt embereit jártatván, holmi hírekről tudakozzék s ha mit érthet Kglmed, minket is tudósítson.

Eidem in reliquo gratiose propensi Manemus. Datum in Castro Nostro Colos Monostrens. die 17. Maj. 1657. Franciscus Rákóczi, mpr.

Eredetije a gr. Teleki nemz. levéltárában 3651. sz.

II. — *Rákóczi Ferencz Fejedelem parancsa a Biharmegyeiekhez 1659. october 18.* Generosi, egregii etc. Salutem et gratiam etc. Kegyelmesen parancsoljuk Kglmeteknek, hogy Haller uram az várbeli praesidiummal hűségünkre nem redealnak az Nemes ország akarátja szerént, szónkkal a várra való vigyázás dolgábul Rác János uram fog parancsolni. Ezt kövesse Kglmetek serio parancsoljuk. Secus non facturi. Datum in arce nostra Fogaras die 18 octobris 1659. Rakoci mpr. K. J.

Eredetije a gr. Teleki nemz. levéltárában 3644. sz.

Magyar Balázs mondása. Szalay János pozsonyi gróf a rokonához, Nádasdy Tamás kir. kincstartóhoz, a későbbi nádorhoz 1542 szept. 20-án írt levelében¹⁾ a következő emlékezetes mondást tartotta fenn Hunyady Mátyás hírneves hadvezéréről, Magyar Balázsról: Egyszer a törökök a velenczések egyik várát hatalmukba ejtették. A velenczések vissza akarván azt foglalni, jókora távolból ostrom alá vették. Végre is felhagyván a reménységgel, hogy visszafoglalhassák, Mátyás királyhoz küldtek segítségért. Mátyás király hű szolgáját, Magyar Balázst küldte hozzájuk. Mikor ez látta, hogy a velenczeiek a várát milyen messziről ostromolják, így szólt hozzájuk: *Kezeleb ennel ha Komanknak kezeeth akaryok fogny.*

E mondással jellemezte Szalay, igen találóan a hadműveleteket, melylyel a török által ravaszsággal elfoglalt Budavárát a Brandenburgi Joachim vezetése alatt összeverődött fényes birodalmi sereg 1542-ben vissza akarta szerezni. Tudjuk, hogy a kísérlet miként végződött. Abban az öntetszelgő hiedelemben, hogy ily roppant sereg láttára a vár kapui önként megnyílnak, folytonos parádézással, tétovázással fecsérték az időt, míg nem az első rémhírre, hogy fölmentő török csapatok közelegnek, szétfűtöttek. Szalay, a kinek — úgy látszik — nagy hajlama volt a humorra és sarcasmusra, a szent-endrei szigetet, hol szintén huzamosabb időt töltött az egyesült sereg, e levelében el is nevezte «rossz sziget»-nek.

—ys—

¹⁾ Eredetije az Orsz. levélt. Nádasdy cs. iratok közt.

HADTÖRTÉNETI IRODALOM.

A MAGYAR HADTÖRTÉNETI IRODALOM
REPERTORIUMA.

TIZENNYOLCZADIK KÖZLEMÉNY.

NAGY LAJOS KORA 1342—82.

- Általános jellegű munkák* : Horváth Mihály II, 228. Szalay L. II, 183. Fessler-Klein II, Kronos II, 170. Huber II. 208. Sayous I, 224. — A legfontosabb monografiát *Pör Antal* írta: Nagy Lajos. (Történeti Életrajzok, 1892.) Ezen korszak főforrását, Lajos királynak Küküllői János által megírt életrajzát, szintén *Pör A.* ismerteti behatóan. (Századok, 1893. I. és II. füz.)
- Korrajzi dolgozatok* : *Pör Antal*, Tót Lőrincz 1328—88. (Századok, 1891.) U. az, Csór Tamás 1330—60. (Erdélyi Múzeum, 1890.) U. az, Köcski Sándor (Századok, 1888.) U. az, Kanizsai István püspök élete 1330—76. (Kathol. Szemle, 1891.) *Wertner Mór*, Széchény Tamás (Ungar. Revue, 1891.) U. az, A bazini és szentgyörgyi grófok (1890.) *Karácsonyi János*, A Laczkfyak története. (A délmagyarországi régész. és történ. egyesület 1887. évi értesítőjében s külön lenyomatban.) Továbbá ugyan ezen írónak cikkei a Laczkfyakról a Turulban (1886, 166. l.) U. az, Maróthy János macsói bán élete (a békésmegyei történ. és régész. társulat 13. évkönyvében).
- Olasz hadjáratok* : Teleki József gróf, Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Akad. értek., 1860.) *Óvári Lipót*, Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Századok, 1879.) U. az, Nápolyi anjoukori kutatások. (U. ott 1879. 207.) U. az, Az Anjou korszakról és annak olasz forrásairól. (U. ott 1881.) *Simonyi Ernő*, András herczeg sírja. (U. ott 1868.) *Kozics László*, Nagy Lajos nápolyi hadjárata (Had-történelmi Közlemények, 1890. 383.) *Kropf Lajos* angol cikke a nápolyi mausoleumról, (Századok, 1888. 475. l.) Újabb *kútforrás* gyanánt a *Blasiis János* által kiadott *Chronicon Sicilicum* nevezendő, melyet *Pör A.* ismertetett a Századokban (1891. 503. lap.) A mit Niem Detre közöl Nápolyi Jankáról, szintén figyelemre méltó. (Századok, 1890. 774.) Az *oklevélgyűjtemények* közül az «Anjoukori Okmánytár» említendő, melyből mostanig hat kötet látott napvilágot.

A VI. kötet két, eddig ismeretlen vitéznek közli nevét, kik Nápolyban kitüntették magukat. Ezek: Aczél János és Csetneki Péter. — Végül a *Janka királynőről* szóló munkák. Ilyen: *Stille* Johanna von Neapel (1830. két köt.) *Klein*, Joh. v. Neapel. («Aus allen Zeiten» 1884. II. évf. V. ö. Waschow, Herzog Otto von Braunschweig, Fürst von Tarent). *Heinemann*, Otto von Tarent und seine Frau, Johanna von Neapel. (Aus der Vergangenheit des Welfischen Hauses. 1881.) — Egyéb, az olasz politika keretébe vágó dolgozatok: *Wenzel* G., A Frangepánok Magyarország történetében (Századok, 1890.) U. az, Magyarország Dante, Petrarca és Boccaccio felfogásai és munkái szerint. (Kathol. Szemle, 1888. 3. füz.) *Hampel* és *Thallóczy* cikkei a Drugeth családról (Archæolog. Értesítő, 1879 és a Századokban, 1881.) — Az Olaszországban visszamaradt magyar katonák és zsoldosokra nézve l.: *Werner*, Titularherzog von Urslingen (Hormayr, Taschenbuch, 1843. 270. l.); *Wolfhard* Lajos condottiere-ről, kit Lajos király nápolyi helyettesének nevezett ki, lásd *Karácsonyi* dolgozatát a Laczkfyakról.

Lengyel viszonyok és üdván háborúk. *Pör*, Nagy Lajos. *Caro*, Geschichte Polens II, 363. s köv. *Huber* II, 230. *Lovcsányi* Gy., Adalékok a magyar-lengyel érintkezés történetéhez (Századok. 1886. 6. füz.) *Matijor* műve, (l. u. ott 1877. 459.) *Dudik*, Gesch. Mährens XI. és XII. köt.) *Smolka*, Kejstut és Jagello. (Krakkói egyetemi értekezés, 1889, februárius.) *Gorziczky*, Lengyelország és Vörös-Oroszország egyesítése, (lengyel mű, 1889.) *Levicki*, Litvánia viszonya Lengyelországhoz a Jagellók korában (Krakkói akad. értekez., 1890, május). — Újabb oklevélgyűjtemény: *Piekosinski* Ferencz, Monumenta medii ævi historica, res gestas Poloniae illustrantiam. (X. köt. Krakkó, 1887 s köv.) és: *Liske*, Grod- und Landakten (VIII. kötet). V. ö. *Breiter* E., Wladislaus, Fürst von Oppeln, ungar. Palatin von Polen und Preussen. (1889, Lemberg.)

Dalmát és velencei háborúk. A forrásokról l. *Huber* (II, 213.) Tov.: *Mitis*, La Dalmatia ai tempi di Ludovico il Grande (Zárai programértekezések, 1888 s köv. és cikksorozat az Annuario Dalmatico-ból). *Wenzel* G., A turini békekötés (Magy. Történ. Tár. Régi foly. XI. köt.) U. az, A turini tribut (Akad. értekez., 1847.) *Mircse* J., Venedig u. Ungarn (1877). Újabb oklevélgyűjtemény: *Gelcich-Thallóczy*, Diplomatarium relationum Ragusanæ reipublicæ cum regno Hungarico. (1877.) V. ö. *Jähns*, Gesch. des Kriegswesens (1239. l.), *Pohler*, Bibliotheca histor. militaris (116—118. l.) *Klaic-Bojničić-Szamota*, Bosznia története. Albaini, Der Kampf um Chiog-

gia zwischen Genua und dessen Verbündeten mit der Republik Venedig. (Streffleur, Österr. Milit. Zeitschrift, 1823.)

Ruthén, oláh, bolgár, szerb, boszniai ügyek. L. részben az idéz. lengyel irodalmat. Schmidt S. értekezését (a Századokban, 1888. 762. l.) Szilágyi István értekezését (u. ott 1889 a 8. füzetben). Csánki D. értekezését (u. ott 1889 a 8. füzetben). A Koriatovich-féle oklevélre nézve l. Lehoczky és Zsatkovics polemiáját (a Századokban, 1889. 672. l.) Bogdánról: Hunfalvy Pál cikkét. (u. ott, 1888. 943. és 944. l.) Bolgár hadi eseményekről l. a Pallas Lexikonban (III. köt.) felsorolt irodalmat és a magyar had 1365. felozlásáról szóló oklevél (Századok, 1889. 8. füzet, 120), szintúgy az ugyanezen kötetben összegyűjtött «Bosznia»-ra és «Bolgárország»-ra vonatkozó magyar vonatkozású dolgozatokat. A szerb történetre kül. *Thim J.* könyvét, Szerbia története (Temesvár, 1893. L. tov. Huber Alfonz fontos értekezését: Ludwig d. Grosse und die ungar. Vasallenländer im Süden. (Archiv für österr. Gesch., 1884.)

Vajjon Nagy Lajos a *törökökkel* is vívott-e csatát, fölötte kétes dolog. Újabban Huber és Steinherz (Ludwig und seine Weihgeschenke für Maria Zell: Mittheilungen des histor. Vereins für Steiermark 1887. 35. füz.) mesének mondják e hírt. Steinherz azt hiszi, hogy Nagy Lajos nem a törökök, hanem Sracimir bolgár fejedelem fölött aratta azt a diadalt, melynek emlékére (1377) nagybecsű műkincseket küldött a stájerországi búcsújáróhelyre. Csakhogy ez esetben a Századokban (1889. VIII. füz. 66—67. l.) említett okirat nem vonatkozhatik az 1365. török diadalra.

A Lajos király és IV. Károly német császár és cseh király között fenforgott viszonyokról l. Palacky, Dudik s Huber műveit; tov. Steinherz beható értekezését a Mittheilungen d. Instituts für österr. Gesch. (1887. és 1888. évf.)

Vegyes művek Lajos korához: Nagy Sándor, Hadügyünk állapota Nagy Lajos korában. (Ludovica Akad. Közl. 1884.) A lovagkor virágzása. (Turul I. köt. 83. és 99. l.) *Nyáry Albert*, A heraldika vezérfonala (1886.) *Pesty Frigyes*, A perdöntő bajnívások története Magyarországon (Akad. értekez. 1867.) Érdekes bajnívás történetét e korból l. a Századokban 1889. 69. lapján. *Rakovszky István*, Adalékok a magyar ágyúk történetéhez (1345.) Századok, 1875. 832. l. Adatok Szomolány vára történetéhez. 1388., *Jedlicska Páltól* (Történelmi Tár, új folyam 1879. 262. l.)

Összeállította:

Dr. Mangold Lajos.

*Tanti facis nomen Christi Maiestatem: Cæsaris Remp:
Christianam, et Ecclesie, Sub Pont. Max. Concordiam. Sæpe
prodigis, publice deuotus Saluti: etiamsi dira omnia,
et diu aduersarentur: Ficta obruens factus.*

*S. Cæ. M.^{us} Sculptor Reg. Sædler ad reuam
desineant, et D.D. Præge. MDCI*

Weigwara A. p.